

Folkton från Västergötland

DÄR AXVALLA HED slutar, ligger Sårfs kyrka på den vackert terrasserade kyrkogården som stupar rätt ned i Bysjön. En jätteasp hägnar graven där författarinnan Sophie von Knorring sover sin sista sömn under den sten som fordom på heden tjänade henne som bänk under sysslandet med romanerna. Här ändrar landskapet snabbt karaktär. Den sammetslena heden har försvunnit. Vägen för genom en djungel av lövskog, tät, vild, ogenomtränglig. Grönskan är så ymnig att den verkar överväldigande. Ljuset faller dämpat mellan jättehöga skar och björkar med pärlvita stammar. Undervegetationen är i sin rikedom ogenomtränglig och livas blott av ett otal små sjöar, inramade i vass och näckrosor. Detta är Valle härad, Västergötlands kanske skönaste, och här har sången och musiken ett hemvist.

I SKOGSBRYNET vid Öglunda under Billingen bodde 1882 tre bröder Green i en torparstuga. De hade fått musiken i blodet från fäderna. I en liten ryggåsstuga bland björkar och granar levde deras gamle far och från hans psalmodikon lärde sig pojkarna det första av och om musik. Musiken fick dem helt i sitt våld. En pensionerad fanjunkare i Skärf undervisade för tjugofem öre i timman. Det lät lockande, men det var stora pengar. Efter många om och men tog den mellerste av bröderna mod till sig och gick till en närboende lantbrukare och bad att få låna tio kronor. Det fick han, och nu steg modet hos de båda andra pojkarna och de vände sig till en bror till långivaren och bad att få låna tjugofem kronor. De träffade honom på en åker, han var sur och butter, men när de anförtrodde honom sin dröm om att också få bli musiker på Axvalla, fick de sin önskan uppfylld. En dag infann sig hos inskrivningsfanjunkaren på Västgöta regemente tre pojkar Green, respektive 15, 13 och 10 år. De antogs men fick byta namn. Vi kan inte ha tre greenar här, sa fanjunkaren. En får behålla namnet, den andre får heta Lundgren och den tredje Löfgren.

DENNE ALBERT LÖFGREN (1872–1930) blev en hängiven folk-musikutövare och en skicklig musiker. Hans väg gick från trumman på Axvalla hed till Älfsborgs regemente efter musikdirektörsexamen vid Akademien och sedan till A 2. I Göteborgs musikliv blev han en verksam kraft och snart känd som landets kanske bästa klarinettist. Också som kompositör hade han framgång med sitt verk "Slättergille", svenskt allmogestycke för två flöjtar, två klarinetter, basklarinett, saxofon och valthorn, uppförd 1924 (senare instrumenterat för symfoniorkester).

Albert Löfgrens son Nils fick musikaliteten i arv. Fadern hade varit spelman av själ och hjärta och det blev också sonen. Vid sidan av sin dagliga gärning som ingenjör ägnade han sig helt åt musiken. Levande och varm hembygdspatriot som Nils Löfgren var, kände han intensivt sambandet med fädernas musik som den ännu levde i bygderna kring Valle härad och han fann snart livlig kontakt med de-

Den i Malmö verk-samme ingenjören och riksspelmannen Nils Löfgren från Västergötland har i dagarna utgivit 50 västgötalåtar bearbetade för två eller tre fioler och försedda med kommentarer. Västgötatraditionen och mannen bakom verket resp. hans i facsimil-reproducerade arbete behandlas här

Av
Harald Schiller
och
Sten Broman

Nils Löfgren

ras spelmän. Han har upptecknat och bearbetat många av sin fars låtar och han har samlat en värdefull skatt under sina strövtåg och vistelser i hembygden. Han har suttit med kolleger och gamla spelmän om aftnarna vid Varnhems klosterkyrka med spelmän som Hugo Falck och G. Wallqvister, vid Läckö på Källand, där hans farmor hört gamla låtar, han har varit en inspirerande kraft bland spelmännen i Västergötland. I det album på 50 västgötalåtar för två eller tre fioler som han nu utgivit under titeln "Bland spelmän i Västergötland" finner man klanger från en hel rad av landskaps i musikaliskt hänseende mest betydande platser. Det är ju ofta så att den ensamme spelmannen liksom drar sig för att spela upp ensam. Bakom detta döljer sig en viss skygghet och blyghet. Men Nils Löfgren har haft förmågan locka spelmännen ur sina gömmen. Där han varit med har det blivit fest och glädje. Resultatet av hans strävanden föreligger nu och om det må sakkunskapen här fälla sitt omdöme.

*

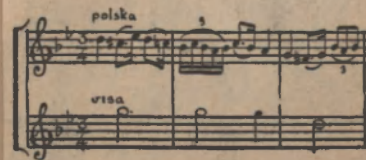
NILS LÖFGRENS färiska samling av femtio västgötalåtar utgör ett värdefullt komplement till Olof och Nils Anderssons västgötaband i det storslagna samlingsverket Svenska låtar. De flesta av de låtvarianter Löfgren här upptecknat och arrangerat har hittills varit mer eller mindre okända utanför Västergötland och har nu sålunda räddats från förgängelsen medan de gamla spelmännens auditiva tradition håller på att dö ut.

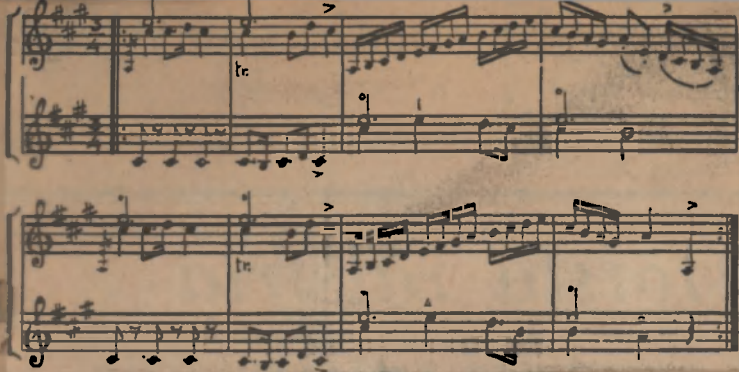
Nils Löfgren är onekligen skickad för denna räddningsaktion. Först och främst har han, som vi antytt, musiken i blodet. Hans fader, musikdir. Albert Löfgren, var Göteborgs symfoniorkesters förste solklarinettest redan före (men framförallt också under) Stenhammars tid. Albert Löfgren var dessutom en ypperlig arrangör och instrumenteringskonstnär, och bland hans tonsättningar spelas t. ex. hans ovannämnda rapsodi "Slättergille" alltfjämt ofta, även i radio. Sonen Nils har ärvt dessa talanger, och som ingenjör har han även den uppfinnaregnista, som behövs för stämföringen när de upptecknade folklåtarna ska arrangeras för två eller tre violiner. Den kontrapunktiskt autodidaktiska fallenheten för uppgiften har emellertid också förmäls med violintekniska kunskaper, som riksspelmannen med samma namn även visat prov på som konsertermästare och solist vid Malmö musiksällskaps konserter.

HANS SAMLING inledes aktningsvärt med Ivar Widéens "Hymn till Västergötland", som emellertid inte kan betecknas som något snilleverk. Widéen åstadkom betydligt bättre ting på sin tid. Den därpå följande Löfgren-samlingen innehåller där-

emot många originella melodier och minst lika många fyndiga arrangemang bland en rad mindre betydande nummer, som man ju alltid finner i liknande samlingar — även i "Svenska låtar". Antalet originella nummer är f. ö. ovanligt stort i Löfgrens samling. Inemot 50 procent höjer sig över slentrianen.

Ett par av dessa melodier har uppenbarligen så gamla anor, att de sträcker sig tillbaka till den kyrkotonala epoken. Den "tillrätaläggning", som 1800-talsromantiken genomfört med sina "övermålningar" — dvs. ett inklämmande i dur-moll-schematiken — är i ett par fall lätt att genomskåda. Efter ett enkelt bortopererande av ett ciss eller fissa framstår den gotiska kyrkotonstraditionen ganska tydligt. Som exempel ska här väljas en polska, upptecknad av Albert Löfgren, där första taktens ciss (som i samma takt återställts till c!) med all säkerhet spelats som ett c i den ursprungliga versionen:

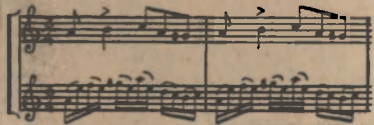

I ALBERT LÖFGRENS ovan-nämnda rapsodi "Slättergille" ingår också "Skams polska" — och om den berättas en gammal sägen, som i hundratals varianter förekommer i olika landskap. Ibland identifieras Näcken med Skam. Den gamle spelmannen vill göra en ny låt till ett bröllop. Han går ned till bäcken och sätter sig med stövlarna i vatt-net för att "komma i rätt stämning" (till bröllopet!). Inspirationen uteblir emellertid, och då ropar han: "De va då själva fan, kom å hjälp mäk du". Varpå Skam genast infinder sig och sätter i gång hans spel så hejdlöst att folket i trakten får skynda till och skära av strängarna på fiolen.

Denna "Skams polska" har Nils Löfgren omarbetat för två violiner, och han har gjort det med erkännansvärd skicklighet. Sättningen börjar sålunda:

I många andra arrangemang när Nils Löfgren visat prov på stämföringstalang. Han har ett instinktivt sinne för kontrapunktisk mot-rörelse och rytmik. Han slarvar t. ex. inte bort en sextondelsrörelse i den upptecknade melodin utan låter den fortsätta i sekundviolin, och denna stäm-ma rör sig anmärkningsvärt självständigt. Uppfriskande är det också att läsa hans egen sextondels-rörelse i sekundstämman mot en så medryckande synkopering i tema-stämman som i denna polska ur en gammal notbok tillhörig fabrikören Karl Jonsson:

Nils Löfgrens egen "Skampolska" (nr 42) visar inte bara ett effekttfullt arrangemang utan också en tematisk begåvning.

BLAND DE ÖVRIGA originalite-terna bör ytterligare några nummer framhävas. Fil. lic. Nils Stålberg har t. ex. upptecknat ett par låtar med glädjande gamla anor, däribland en "Valet-polska" (Valet här = betjänt) och en vals (nr 6). Vidare fäster man sig vid en knallevisa (nr 7b), en polska från S. Kind (upptecknad resp. arrangerad av Albert och Nils Löfgren), en polska i viston (nr 13; samma härkomst), en triolpolska från Sundsholmen, en brudmarsch från Alingsås, upptecknad av Axel Boberg (medtagen i Svenska låtar men här arrangerad av Nils Löfgren), en vals från Tånga hed (nr 31), en knäpp-polska efter den glade och påhittige Arvid Johansson i Örlen, en Tiveds-polska (med klokt arrangemang av Ove Green) och en Värpolska, där Nils Löfgren velat inkomponera koltrastens drill, bo-finken, "hela småfågelkören", en flickas visa och göken.

Målaren Hugo Falck, som själv komponerat låtar, representeras med en gammalvals (nr 39), som är mindre betydande, men också med den originellare d-mollpolskan, som avslutar samlingen. Vidare kan man nämna Ove Greens 3-stämmiga brudmarsch och ytterligare ett så lyckat arrangemang som t. ex. Nils Löfgrens polska nr 43. Samlingen är både historiskt och musikaliskt intressant.

SLÖJD och TON

N: 75. 1955.

Omslagsbilden:

Riksspelman Nils Löfgren, erkänt skicklig på fiol, kan också hantera klarinett. Här spelar han på ett instrument från 1700-talet.